

1500-tal i Bäverns gränd

1500-tal i Bäverns gränd

Arkeologisk schaktningsövervakning

L1941:2293
Kungsängen 1:2
Uppsala
Uppland

Malin Lucas

Upplandsmuseets rapporter 2020:04

ISSN 1654-8280

BEARBETNING AV FOTON : Där inget annat anges: Malin Lucas

BEARBETNING AV PLANER: Malin Lucas

OMSLAGSBILD: Trolig innervägg i hus. Foto: Malin Lucas, Upplandsmuseet

BAKSIDESBILD: -

GRANSKNING: Anna Ölund

ALLMÄNT KARTMATERIAL: © Lantmäteriet, dnr I2014/00634

GRAFISK FORMGIVNING OCH PRODUKTION: Malin Lucas

DIGITALT TRYCK: -

© UPPLANDSMUSEET, 2020

Upplandsmuseet
Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
Telefon 018-169100
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	7
Bakgrund	8
Historik	8
Tidigare undersökningar	8
Resultat	9
Fynd	15
Analyser	18
Slutord	18
Administrativa uppgifter	19
Referenser	20
Bilaga 1. Dendrokronologisk datering	21

Sammanfattning

Upplandsmuseets avdelning Arkeologi genomförde den 22 januari 2020 en arkeologisk schaktningsövervakning i korsningen Bäverns gränd-Kungsängsgatan i Uppsala.

Undersökningen visade omfattande kulturlager och en träkonstruktion, troligen tillhörande en innervägg i ett hus.

En dendrodatering av två av stockarna i träkonstruktionen visade att den var byggd i slutet av 1500-talet.

Fyndmaterialet bestod av keramik, djurben, läder och glas.

Figur 1. Linda Qviström dokumenterar lager i provgropan. Foto: Malin Lucas, Upplandsmuseet.

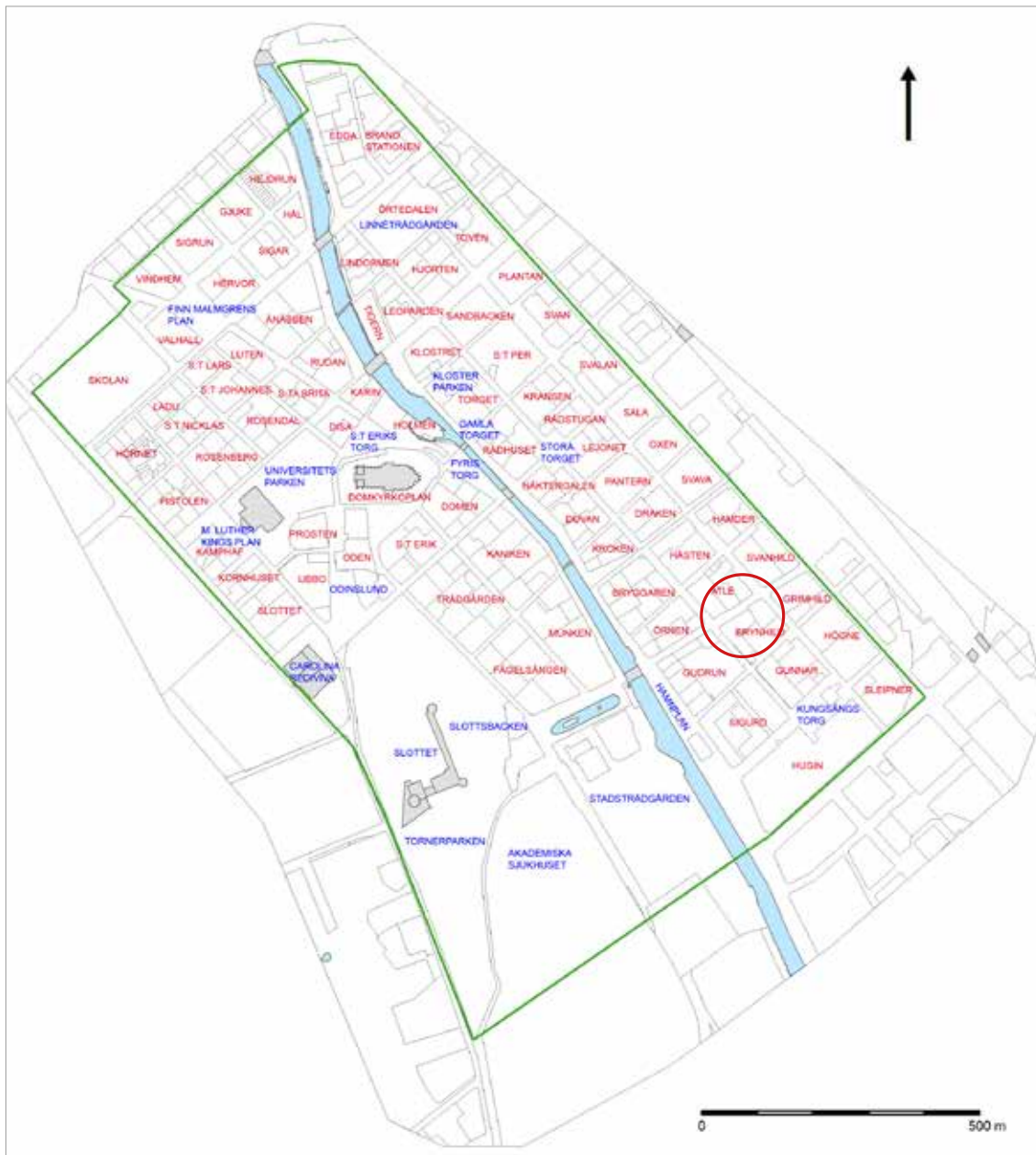
Inledning

Med anledning av att Vattenfall värme AB grävde provgropar vid Bävrens gränd i Uppsala utförde Upplandsmuseets avdelning Arkeologi i januari 2020 en arkeologisk schaktningsövervakning av arbetet.

Provgroparna grävdes i syfte att dokumentera och provta eventuella markföreningar. Upplands-

museet blev involverade i ärendet när kulturlager påträffades i en av de tre groparna.

Schaktningsövervakningen har skett efter beslut av länsstyrelsen i Uppsala län (dnr 431-538-2020, beslutsdatum 2020-02-05). Övervakningen gjordes av Malin Lucas och Linda Qviström och rapporten har skrivits av Malin Lucas.

Figur 2. Karta över centrala Uppsala med kvartersnamn. Fornlämningen L1941:2293 markerad med grön linje. Läget för schaktningsövervakningen markerad med röd cirkel.

Bakgrund

Historik

Bäverns gränd ligger i den sydöstra utkanten fornlämningsområdet för Uppsala stad (figur 2). Namnet på gatan är tidigast känt från 1671, då den kallades Bäckfers Gathan. Gatan fick sitt namn av det intilliggande kvarteret Bävern, som på 1880-talet delades upp till de nuvarande kvarteren Gudrun och Sigurd. Gatan har också gått under beteckningen Kaplansgatan (Wahlberg 1994, s. 173). Gatans sträckning är densamma som på regleringskartan 1643.

Tidigare undersökningar

Undersökningar i det aktuella området har skett vid två tidigare tillfällen. En schaktningsövervakning skedde under 1994–95 vid nedläggning av vattenledningen i området. Dessvärre gjordes ingen övervakning i den del av Bäverns gränd som låg närmast det aktuella området, då schaktningen skedde utan föregående meddelande (Carlsson 1997).

En schaktningsövervakning genomfördes också 1998 i samband med omläggning av vatten- och avloppsledningar samt gatubeläggning i Bäverns gränd. I ett schakt, på östra sidan av Kungsängsgatan kunde kulturlager, men inga konstruktioner iakttas. Lagret var ca 0,40 m tjockt och tolkades som odlingslager. Väster om Kungsängsgatan fanns också lager, möjligen tillhörande rester av en första sträckning av Bäverns gränd. Lagren här var upp till 0,60 m tjocka. Inte heller här fanns några tydliga konstruktioner. Inte i något av schakten påträffades daterande fynd. (Eriksson & Syse 1999).

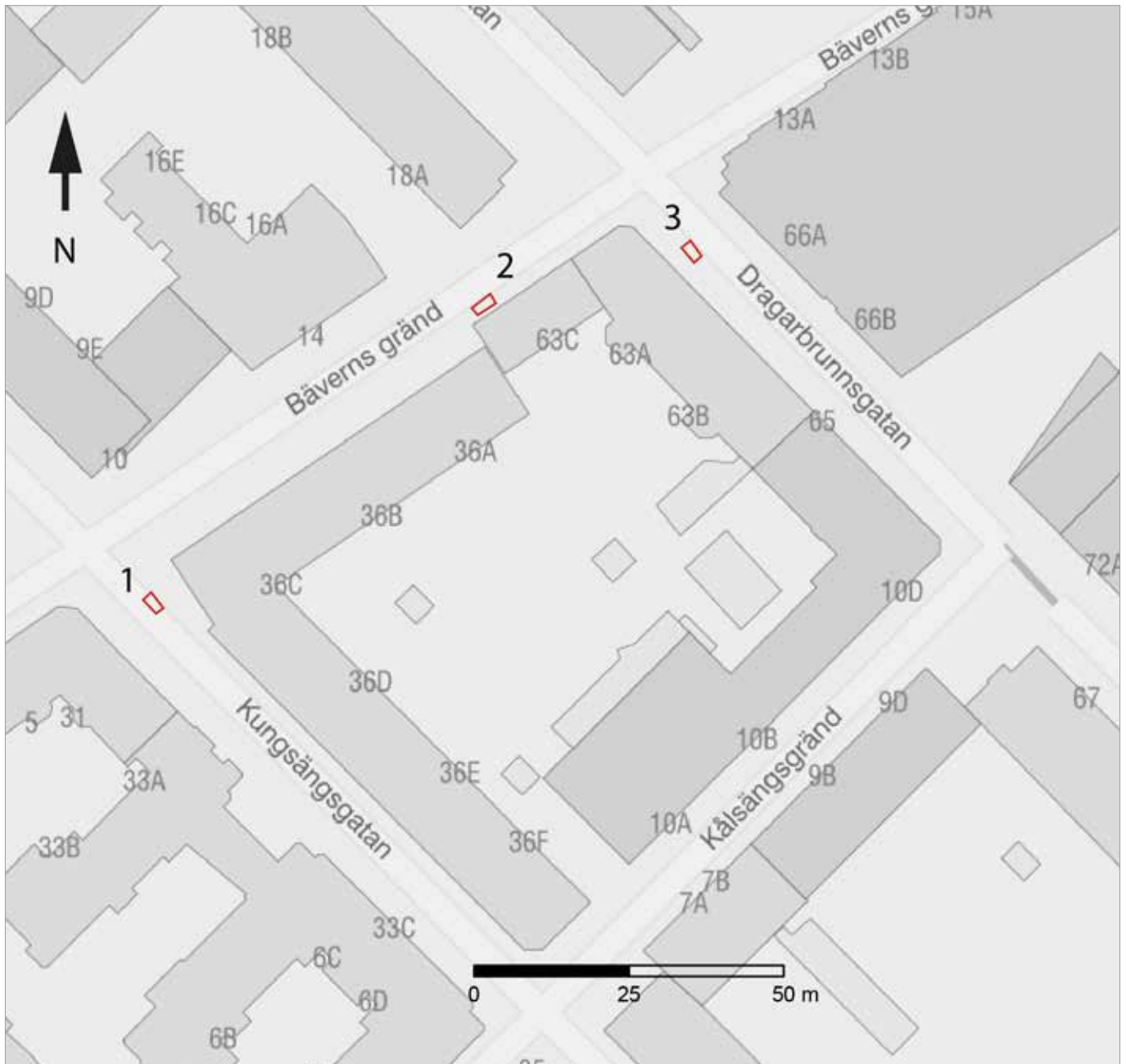
Den närmaste stora undersökning som har gjorts var i kv. Bryggaren, ett kvarter nordväst om det aktuella området. Vid undersökningen som utfördes 1990 kunde man konstatera en första etablering i området runt 1100–1200-talet med de första resterna av en organiserad bebyggelse vid 1200-talets slut (Carlsson et al 1991).

Resultat

Markarbetet för provgroparna låg i korsningen Kungsängsgatan-Bäverns gränd (schakt 1), i Bäverns gränd (schakt 2) och i korsningen Dragarbrunnsgatan-Bäverns gränd (schakt 3). De två

senare var redan färdigrävda när övervakningen inleddes medan grävningen i schakt 1 hade avbrutits så snart kulturlager kom fram, varvid resten av arbetet övervakades av arkeolog.

Figur 3. Utdrag ur den topografiska kartan med de övervakade schakten markerade i rött. Skala 1:1 000.

I schakt 2 och 3 hade kulturlagren förstörts redan vid tidigare rörnedläggningar och det fanns inga spår av lager ens i schaktväggarna.

Schakt	Lokal	Längd, bredd, djup (m)	Yta m ²	Stratigrafi	Anmärkning
1	Kungsängsgatan	3×2,30×3,75	6,9	Fyllnadsmassor 1,45 m, kulturlager 1,30 m	
2	Bäverns gränd	3,20×2,20×1,60	7	Fyllnadsmassor, två rör	Redan grävt vid övervakning
3	Dragarbrunnsgatan	3,10×2,15×1,80	6,6	Fyllnadsmassor, ledning	Redan grävt vid övervakning

Figur 4. Schakttabell.

Figur 5. Schakt 2 i Bäverns gränd med fyllnadslager och ledningar. Foto mot Ö, Malin Lucas.

Figur 6. Schakt 3 i korsningen Dragarbrunnsgatan-Bäverns gränd med fyllnadsmassor och ledningar. Foto mot S, Malin Lucas.

Figur 7. Läget för schakt 1, i korsningen Kungsängsgatan-Bäverns gränd. Foto mot S, Malin Lucas.

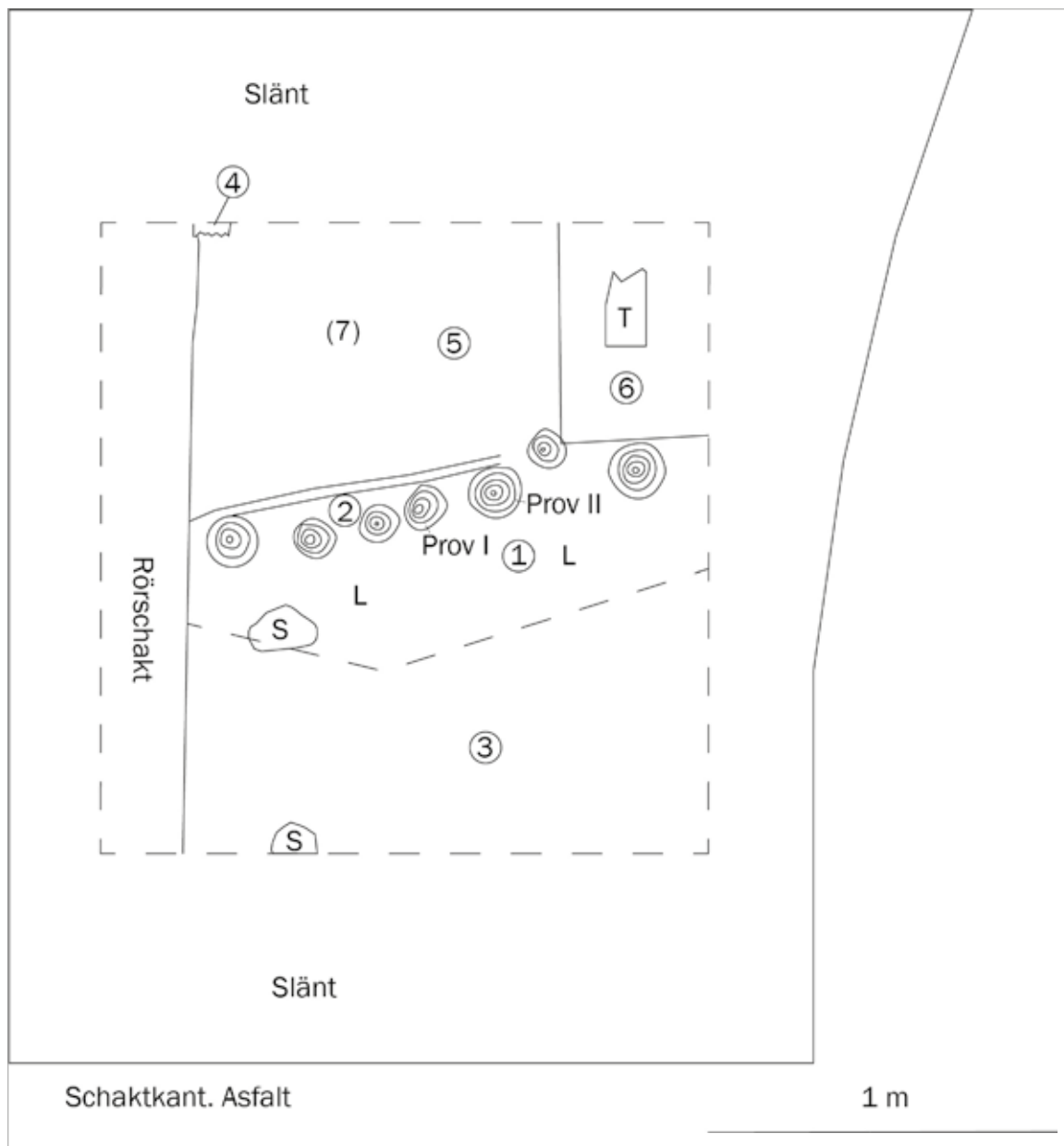
I schakt 1 var lagren relativt intakta. I västra änden av schaktet syntes nedgrävningen till ett rör och lite av röret men i övrigt fanns inga störningar. Schaktet var i yta ca 3x2,30 m stort men med släntning och rörschakt var ytan med bevarade lager ca 1,70x1,45 m stort. De översta ca 1,45 m av schaktet bestod av fyllnadsmassor och därunder vidtog kulturlager, ca 1,30 m tjocka, varunder den naturliga blåleran kunde anas med hjälp av jordsond.

I schaktet påträffades på 1,45 m djup, en träkonstruktion bestående av sju nedslagna pålar på rad. De var runt 0,15 m i diameter. Troligen hörde

dessa till en byggnad, sannolikt som en del av en innervägg. Det fanns lerlager, vilka tolkas som golv på ömse sidor om pålarna. Lergolv fanns i flera nivåer, vilket indikerat att byggnaden använts under en relativt lång tid, där förbättringar har behövt göras.

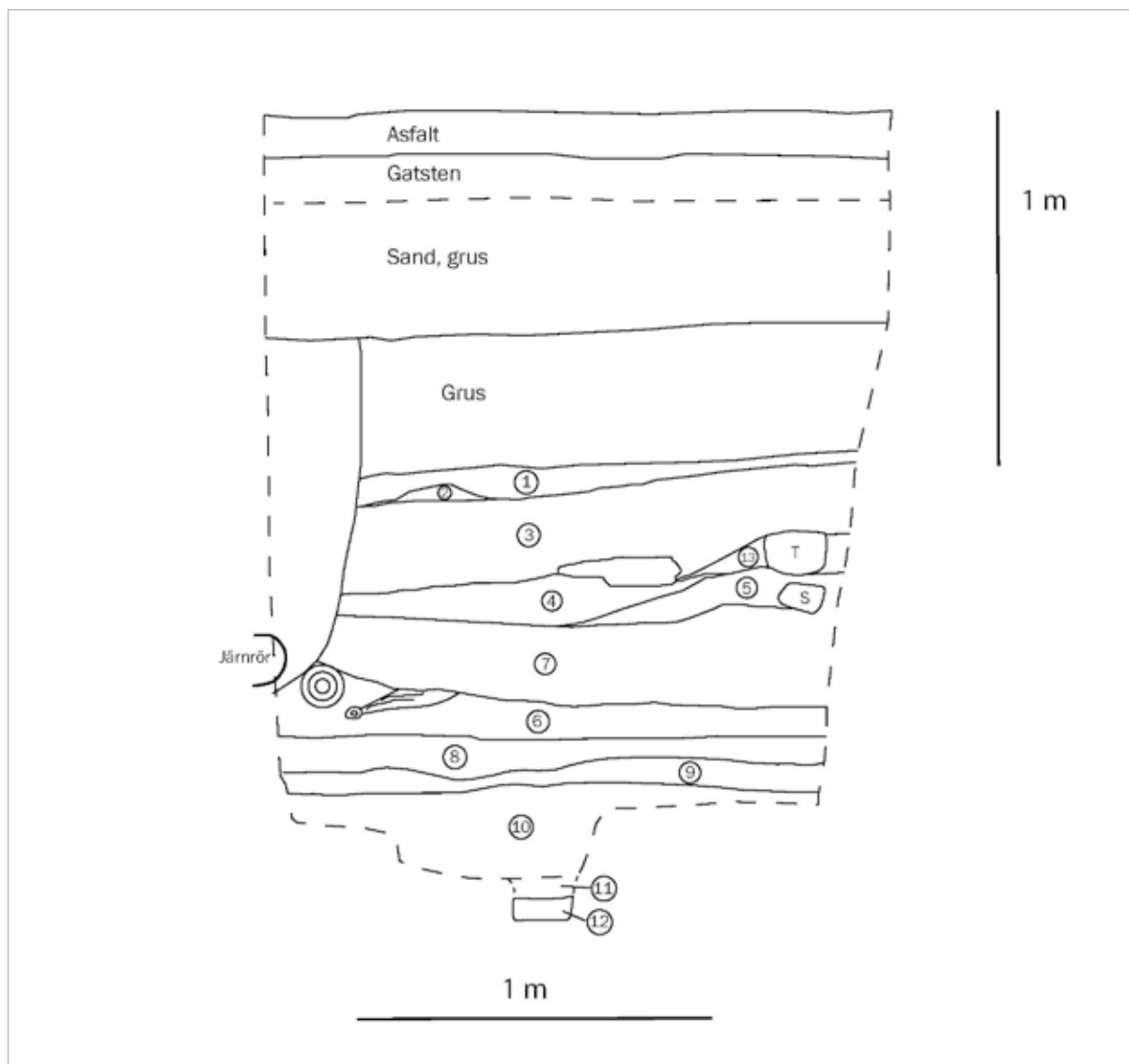
Det fanns även lager med mer eller mindre stort inslag av gödsel och träflis. Dessa kan påförts som utjämningslager.

Lagren hade goda bevaringsförhållanden för organiskt material och det fanns, men tanke på den begränsade tillgängliga ytan, ett relativt stort fyndmaterial.

Figur 8. Planritning av schakt 1 på ca 1,45 m djup. Numreringen av lagren i figuren motsvarar lagrens kontextnummer. Skala 1:20.

1. Blågrå, ren lera. Trol. Rest av lergolv. Den inritade stenen tittar fram under leran, som är omkring 0,05 m tjock. Under detta sektionsslager 8.
2. Träkonstruktion, sju nedslagna pålar, 0,12–0,16 m i diameter. N. om dessa en liggande plank.
3. Gråbrun, starkt gödselblandad lera, något grusinslag och ett par grenar, troligen golvrest. Framschaktad yta.
4. Trä. Liggande i ungefär N-S (gatans riktning) på samma nivå som 2.
5. Som 3 men med inslag av tegel och kalk/kalkbruk. Inslag av brända och obrända ben, keramik BII4), glas (passglas + planglas), läder. Över detta syns ett tunt lerskikt (golv, troligen) i sektionen.
6. Som 1. Ren lera. Under detta, tegel.
7. Under det gödselblandande lagret en yta med kalk/kalkbruk.

Figur 9. Sektionsritning av lager i schakt 1 mot N. Sektionslager 7 motsvarar kontextnummer 5 på figur 8. Skala 1:20

1. Ljust grå-grågrön relativt ren lera. Fläckar (enstaka) av brun, gödselblandad lera.
2. Gulvit aska.
3. Mörkt brun, gödselblandad (humös) lera med litet inslag av sand, bark och någon kvist. Mikrohorisonter med renare sand och lera.
4. Gråbrun sand med gott om kalklumpar/-bruk. Inslag av tegelkross. Kolstänk.
5. Brun, grov sand.
6. Gråbrun, gödselblandad lera med inslag av träflis, bark, brända och obrända ben. Strimmor/mikrohorisonter med renare lera.
7. Som 6, men med inblandning av grus och mer ren lera, träflis.
8. Mörkt brunt, relativt kompakt lerblandad gödsel med inslag av bark, kvistar, träflis.
9. Ljust brungrå relativt ren lera, något gödselblandad.
10. Mörkbrunt, relativt kompakt gödselblandad lera med gott om kvistar och ris, bark, djurben, något tegel samt träflis.
11. Ljust brungrå lera, någon gödselinblandning.
12. Gråsvart gödselblandad(?) lera. Sotig.
13. Gråblå, ren lera.

Figur 10. Träkonstruktion, A2, med troligt lergolv, A3 i fronten. Foto mot N, Linda Qviström, Upplandsmuseet.

Fynd

Eftersom den undersökta ytan var liten påträffades och tillvaratogs ett begränsat fyndmaterial. Förutom en del djurben påträffades också keramik, glas, järn och läder. Sammanlagt har

tjugo fyndposter registrerats. Keramikfynden har genomgått och beskrivits muntligen av Joakim Kjellberg, Uppsala universitet.

Nr	Kontext	Material	Sakord	Antal	Vikt (g)	Storlek	Anmärkning
1	Sektionslager 10	Keramik	Fat/Skål	1	170	185×69×9	Grönt blyglaserat yngre rödgods, mynning. Sekundärbränt. Holländsk import, 1550–1625.
2	Sektionslager 10	Läder	Sko	1	11	119×61	Del av sula
3	Lager 1	Keramik	Fat/Skål	1	56	101×75×8	Blåvit tennglaserad fajans. Holländsk import med datering ca 1575–1625.
4	Sektionslager 8	Keramik	Kanna	1	142	109×71×10	Grönt blyglaserat yngre rödgods, botten. Sekundärbränt. 1575–1650.
5	Sektionslager 7	Keramik	Gryta/kruka	1	11	55×22×5	Brunglaserat yngre rödgods. Buk. 1650–1750.
6	Lager 5	Keramik	Gryta	1	90	86×38	Fot till trefotsgryta. Sekundärbränd. 1650–1750
7	Lager 5	Keramik	Fat	1	18	65×23×11	Grön- och vitglaserat yngre rödgods. Mynning. 1600-tal.
8	Lager 5	Glas	Planglas	2	7		Grönt, fönsterglas.
9	Lager 5	Järn	Ten	1	45	300×7	Tillplattade ändar
10	Lager 5	Ben	Djurben	3	114		Bl.a. en griskäke.
11	Lager 7	Glas	Kärl	1	1	14×8×1	Passglas; buk.
12	Lager 7	Keramik	Kärl	1	1	23×10×4	Brun glaserat yngre rödgods, buk. Sekundärbränd
13	Lager 7	Ben	Djurben	14	46		Bl.a. fiskben.
14	Lager 2	Glas	Kärl	1	3	39×21×1	Grönt, mynning.
15	Lager 2	Glas	Kärl	1	2	49×18×2	Grönt, buk.
16	Lager 2	Glas	Kärl	1	1	12×13×1	Passglas, pålagda trådar. Optikblåst. Ljusgrönt. Buk.
17	Lager 2	Glas	Kärl	1	1	28×19×1	Grönt, räfflor. Passglas. Buk.
18	Lager 2	Glas	Kärl	1	1	22×12×1	Buk
19	Lager 2	Glas	Kärl	1	1	22×18×1	Buk
20	Lager 5	Läder	Sko	22	2	125×113	Del av ovanläder

Figur 11. Fyndtabell

Keramiken var av typen yngre rödgods och åtminstone en skärva var importgods. Det rörde sig om ett tennglaserat fajansfat (Fnr 3), tillverkat i Holland, troligen i Haarlem, någon gång mellan 1575 och 1625 (Gawronski (red) 2012, s. 202). Den påträffades i lager 1, ett lergolv. Dateringen

stämmer väl överens med dateringen av pålarna i konstruktionen. Även F1 var troligen holländsk import från ungefär samma tidsperiod (muntlig uppgift Joakim Kjellberg). Den påträffades i sektionlager 10, ett av de äldsta lagren i schaktet.

Figur 12. Skärva av holländskt fajansfat (Fnr 3), ett holländskt blyglaserat fat eller skål i yngre rödgods (F1) och botten av en kanna (F4) i yngre rödgods. Samtliga med en datering runt slutet av 1500-talet till början av 1600-talet. Foto Olle Norling, Upplandsmuseet.

Glasfynden bestod av fragment av glasbägare, bland annat passglas (Fnr 11, 16 och 17), fragment av andra glasbägare (Fnr 14 och 15) samt planglas (Fnr 8), en av skärvorna var tydligt fönsterglas men den andra skärvan var troligen också fönsterglas.

Två fyndposter bestod av läder, båda delar av skor, dels en sula (Fnr 2) och dels ett ovanläder (Fnr 20).

Figur 13. Skärvor av passglas. Överst vänster F11, underst vänster F16 och häger F17. Foto Olle Norling, Upplandsmuseet.

Figur 14. Fynd av läder, del av ovanläder (F2) och del av sula (F20). Foto Olle Norling, Upplandsmuseet.

Analyser

Två dendroprover analyserades. Båda proverna togs från pålar i träkonstruktionen, A2. Analysen visade att virket, som var tall, hade avverkats under vinterhalvåret 1590/91. Troligen innebär det att konstruktionen är uppförd i slutet av 1500-talet. För fullständig dendrokronologisk rapport se Bilaga 1.

Slutord

Undersökningen visade att det i området finns välbevarade lager från åtminstone slutet av 1500-talet. Lagren var betydligt tjockare än vad som tidigare varit känt i området.

Utöver lager framkom också delar av en konstruktion, vilket visar att området var bebyggt i slutet av 1500-talet. Med tanke på den begränsade volymen som undersöktes kunde ett relativt stort fyndmaterial tas tillvara.

Undersökningen visar att lämningarna har en hög kunskapspotential i ett område av staden där ganska lite är känt om stadens äldre historia.

Administrativa uppgifter

Plats: Kungsängen 1:2, Uppsala stad, Uppland.

Forulämning: L1941:2293

Forulämningstyp: Stadslager

Typ av undersökning: Schaktningsövervakning

Orsak till undersökning: Provgropsgrävning

Uppdragsgivare: Vattenfall värme AB

Fältarbetsperiod: 2020-01-20

Upplandsmuseets projektledare: Malin Lucas

Upplandsmuseets personal: Linda Qviström

Upplandsmuseets diarienummer: 81-2020

Upplandsmuseets projektnummer: 8764

Länsstyrelsens diarienummer och beslutsdatum: 431-538-2020, 2020-02-05

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv.

Fynd: 20 fyndposter tillvaratogs. De förvaras i Upplandsmuseets magasin i väntan på fyndfördelning.

Referenser

Carlsson, Ronnie, Elfwendahl, Magnus & Perming, Anna. 1991. Bryggaren. Ett kvarter i centrum. En medeltidsarkeologisk undersökning i Uppsala. Rapport UV 1991:1. Uppsala.

Carlsson, Ronnie. Kulturlager från nyare tid i stadens utkant. Arkeologisk undersökning Dragarbrunnsgatan och Bäverns gränd Raä 88, Uppsala, Uppland. UV Uppsala rapport 1997:37. Uppsala.

Eriksson, Håkan & Syse, Bent. 1999. Bäverns gränd, Omläggning av VA och gata, RAÄ88, Bäverns gränd, Uppsala stad, Uppland. Rapport 1999:05, avdelningen för arkeologiska undersökningar. Uppsala.

Gawronski, Jerzy (red.). 2012. Amsterdam Ceramics. A city's history and an archaeological ceramics catalogue 1175-2011. Amsterdam.

Wahlberg, Mats. 1994. Uppsalas gatunamn. Uppsala stads historia IX:1. Uppsala.

Bilaga 1. Dendrokronologisk datering

LUND UNIVERSITY

DEPARTMENT OF QUATERNARY GEOLOGY
KVARTÄRGEOLOGISKA AVDELNINGEN
HANS LINDERSON

21 januari 2020

Nationella Laboratoriet för Vedanatomi och Dendrokronologi, rapport nr 2020:03
Hans Linderson

DENDROKRONOLOGISK ANALYS AV NEDSLAGNA PÅLAR PÅ KUNGSGATAN UM ARK8764 (KORSNINGEN BÄVERNSGÄND) UPPSALA

Uppdragsgivare: Malin Lucas, Stiftelsen Upplandsmuseet, Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala,
orgnr 817600-7071 Tel: 070-2028129

Område: Uppland Prov nr: 57664-57665 Antal sågprov: 2

Dendrokronologiskt objekt: ingen namngiven konstruktion

Resultat:

Dendro nr:	Provnr:	Trädslag	Antal år (2 radie om ej annat anges)	Splint (Sp) Bark (B) Vankant (W)	Datering av yttersta årsring i provet	Beräknat Fällningsår E(Efter) V(vinterhalvåret)	kommentar (mer vågad datering inom parentes); Beräknat groddår ± 10
57664	1	Tall	65	Sp 52 W	1590	V 1590/91	;1510
57665	2	Tall	30	Sp >30 nära W	1589	1589-1591	(V 1590/91); 1540

Resultatuppgifter inom parentes är inte helt säkra uppgifter

Kommentarer till ovanstående resultattabell

Virket, tall, är avverkat vinterhalvåret 1590/91. Prov 2, uppvisar en felmarginal på ± ett år. Virkets proveniens bedöms till **norra Uppland eller Gästrikland**. Bäst dateras virket mot undersökningen vid Slussen i Stockholm, Gröngången, rustbädd.

Hans Linderson, Laboratorieföreståndare, Lunds Universitet

Sölvegatan 12, S-223 62 Lund Tel. +46-46-2227891, Fax +46-46-2224830 e-mail: Hans.Linderson@geol.lu.se

Beskrivning av tabellen ovan

”Dendroidentitetsnummer”, är en unik identitet för varje prov hanterade på laboratoriet.

”Antal år”, årsringar som är analyserade i vissa fall har det inte varit möjligt att mäta årsringsbredden, då har årsringarna räknats, vilket har markerats med ”+n”.

I samma kolumn förekommer någon gång noteringen ”ew” eller ”lw” dessa termer härrör från engelskans early wood (vårved) och late wood (sommarved) och beskriver graden av den yngsta/sista årsringens utveckling. Detta indikerar att virket är avverkat på sommaren.

”splint, vankant, bark” indikerar hur många årsringar som saknas i provet. Förutsatt att provet går att datera och man har vankant eller bark i provet så får man en årsexakt datering (extrema undantag finns). ”nära vankant” uppges när det finns indikationer om detta, till exempel i fältanteckningar eller om en sågskiva följer en naturlig kurvatur i rundvirket. Om vankant (den rundade avslutningen av virket där barken har försvunnit) saknas och splinten syns kan man beräkna fällningsåret med hjälp av splintstatistiken för olika trädslag och förhållanden. Vanligtvis används 17 ± 7 år på ek och en mer varierad bild på tall med en maximal variation på ± 20 år. Saknas splinten (”ej sp”) anges en så kallad ”efterdatering” (*terminus post quem*). Virket får då en äldsta möjliga datering. Teoretiskt kan virket vara hur ungt som helst men mer troligt handlar det om upptill några tiotal år senare avverkning än angivna efterdatering. Detta diskuteras vanligtvis i rapporten. Anges $sp=0$ menas splinten observeras utanför ytterst/ungsta årsring men årsringen är inte inmätt eftersom den inte är komplett.

”Datering av yttersta årsring i provet”, är alltid årsexakt vid en datering. Om provet inte kan korsdateras med en daterad dendrokronologisk serie anges ”ej datering”. Detta uppträder oftast vid ett litet årsringsantal (unga/snabbvuxna/kraftigt nedbrutna träd), udda trädslag (i Sverige är ek och tall bäst), för få prover från den undersökta konstruktionen, störd tillväxt etc.

”Beräknat fällningsår” här görs en beräkning utifrån dateringen av den yttersta årsringen i provet och hur många årsringar som beräknas saknas i provet. Felmarginalen som anges täcker mer än 95 procent av proverna. Finns barken eller vankanten kvar på provet ges dateringen påföljande vinterhalvår om inga andra noteringar har gjorts. Vinterhalvåret avser trädets viloperiod så att ingen årsringsbildning sker i stamvirket, viloperioden påbörjas normalt i augusti och pågår till maj söder om Norrlandsgränsen (ungefär Dalälven). Stamvirkets viloperiod blir succesivt längre mot fjällens trädgräns.

